

39

ADV-N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
EERSTE TRIMESTER 2013

Dit is het negenendertigste nummer van de *ADVN-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al zijn aspecten: het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten en publicaties, de huisvesting enz. De *ADVN-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN is een archief-, documentatie- en onderzoekscentrum. Vanuit een open maatschappelijke geest en gesteund op een wetenschappelijke methodologie, verzamelt, bewaart en beheert het ADVN het erfgoed over de Vlaamse beweging in haar brede historische en thematische context. Tot de brede context van dit veiliggestelde erfgoed behoren de nationale bewegingen als maatschappelijk-filosofisch verschijnsel, inbegrepen de thema's die daarmee zijn verbonden of ervan afgeleid zijn (zoals culturele identiteit, natievorming, migratieprocessen, nieuwe sociale bewegingen).

ADVN ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26

BE-2018 Antwerpen 1

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32 [0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be

bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB

bouwen- en renovatiefonds: BE23 4198 0595 9991 | KREDBEBB

www.facebook.com/ADVNVzw

Met steun van de
Vlaamse overheid

*Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken.
Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.*

Bijdragen

Luc Boeva, Carolien De Neef, Sophie Gyselinck,
Frank Seberechts, Andreas Stylen,
Frans-Jos Verdoodt & Jan Verstraete

Digitale beeldbewerking

Ann Van Gastel & Koen Van Keer

Fotografie

Peter Maes & Tom Cobbaert

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Frans-Jos Verdoodt
Massemsessteenweg 321.A, 9230 Massemen

Overname van bijdragen kan enkel na schriftelijke toestemming van de uitgever
© 2013 Archief en documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw

Het goede-manierenboek

Soms vraagt een onschuldige ziel – die misschien niet eens zo onschuldig is als het lijkt – mij, nogal onderzoekend: wat wordt het volgende project, ginds in dat ADVN-gebouw aan de Lange Leemstraat? Wandelend al peinzend in de agora en de kloostergang¹ van dat forse pand, bedenk ik dan dat er vandaag, afgezien van onze nooit eindigende historische *core business*, eigenlijk niet zo veel belangrijks meer te bedenken valt. Tenzij misschien het ontwerpen van een adequaat middel om enig fatsoen te onderrichten aan de talloze ongepolijste lieden die in Vlaanderen en daarbuiten de goede gemeente doen twifelen aan de houdbaarheidsdatum van de permissieve maatschappij die wijzelf hielpen op de sporen zetten.

Wijzelf? Jawel. De jaren zestig, weet u nog wel. Zoals de meeste *jonge* waanwijzen van alle tijden, dachten wij toen dat *wij* de *nombril du monde* waren. En zoals de meeste *oude* waanwijzen van alle tijden, denken *wij* vandaag dat de wereld niet meer kan worden gered, tenzij met het aanwenden van *ons* belegen tegengif.

Ach, misschien waren wij toentertijd als moralisten slechte historici, misschien zijn wij vandaag als historici slechte moralisten?

Maar goed, er is alleszins een project nodig, een project om de ongeleide projectielen van vandaag (opnieuw) wellevendheid en goede manieren bij te brengen: *dresscode* respecteren, het jij'en achterwege laten, plaats afstaan op de tram, niet slurpen en niet boeren, met twee woorden spreken en schrijven (wat *e-mailers* nog nauwelijks doen), van de media geen carnavaltelevisie maken en dus niet lachen als er niet te lachen valt, opnieuw kapstokken invoeren in eet- en drankgelegenheden enz. Te veel dus om dat hier allemaal op te sommen. Daarom is de lijst niet beperkend, zoals in de doelstellingen van de verenigingen zonder winst oogmerk meestal wordt beschreven. Maar er is alleszins een *goede-manierenboek* nodig en ook een vereniging zonder winst oogmerk om het boek in de praktijk te brengen. De onlineversie kan een optie zijn, als tenminste twee leden van de vereniging daar bij aangetekend schrijven om verzoeken.

In het Noord-Franse dorp Lhéraule heeft de burgemeester de beweging voor goede manieren op gang getrokken. *Bonjour* en *merci* behoren daar voortaan tot de *coutume* van de gemeente.² Eén voorbeeld op een totaal van bijna 37 000 gemeenten in de republiek, dat vormt natuurlijk slechts een matige start. Maar dit kan wel leiden tot een geduchte beweging. De lente van de beleefdheid moet ergens beginnen.

Overigens zijn de Fransen, historisch beschouwd, niet eens de voortrekkers geweest van de goede manieren, zelfs niet inzake de *haute cuisine*. Op dat terrein moesten zij hun lesje leren van de Italianen. Dit valt haast niet te bedenken: Fransen die iets moeten leren van de Italianen. En toch leverde de *Honest voluptate* (betamelijk genieten) in 1474 het eerste kookboek uit de geschiedenis, inbegrepen de aanzet tot goede tafelmanieren (handen wassen en mes gebruiken).³ De Romangnees-Florentijnse schrijver en bankier Pellegrino Artusi (1820-1911) zal de Italiaanse inbreng in het betamelijk genieten trouwens nog eens duidelijk onderstrepen in zijn *La scienza in cucina e l'arte di mangiar bene*, de wetenschap in de keuken en de kunst om goed te eten.⁴

De Franse vorst Lodewijk XIV (1643-1715) moge zichzelf dan de 'Zonnekoning' hebben genoemd, uit de memoires van een van zijn hovelingen – de schrijver Duc de Saint-Simon (Louis de Rouvroy, 1675-1755) – leren wij dat de machtige koning geenszins uitblonk in verfijnde omgangsvormen.⁵ Omdat Saint-Simon allerminst geliefd was bij zijn koning, loert om elke hoek natuurlijk de frustratie en de wrok van de schrijver. Maar anderzijds was de Rouvroy wel bekend als een edelman met een verfijnde levenswijze, als een heer van stand. En de wijze waarop hij Lodewijks hof beschrijft, lijkt wel op een *slechte-manierenboek*.

FRANS-JOS VERDOODT | VOORZITTER VAN HET ADVN

(1) Indien de lezer zich niet zeer goed kan oriënteren m.b.t. onze agora en onze kloostertuin, dan beduidt dit: kom hoogdringend eens op werkbezoek in het ADVN (zie foto).

(2) Onbeleeefde Fransen worden gestraft, in: *De Standaard*, 6 december 2012.

(3) B. Van Loo, *Eten! Lezen! Vrijen! De Frankrijk trilogie*, Antwerpen, 2011, pp. 446-447.

(4) P. Artusi, *De wetenschap in de keuken en de kunst om goed te eten*, Bussum, 2004.

(5) L. de Rouvroy, *Memoires van de Duc de Saint-Simon*, Batsford, 1964.

VLAAMSE BEWEGING EN VLAAMS-NATIONALISME IN DE JAREN ZESTIG

Bewogen Vlaamse jaren

Meer dan welk ander decennium in de geschiedenis spreekt dat van de (Golden) Sixties (1960-1969) nog steeds tot de verbeelding. Historisch, maatschappelijk of cultureel, deze tien jaren worden als een scharnierperiode beschouwd. De wereld van 1970 is nauwelijks nog te vergelijken met die van 1959.

Tijdens de Erfgoeddag blijkt het ADVN terug op de bewogen jaren zestig, met nadruk op de gebeurtenissen en de evoluties die te maken hebben met de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme. Het blijkt dat België, Vlaanderen en de Vlaamse ontvoogdingsstrijd belangrijke evoluties meemaakten in de zestiger jaren van de vorige eeuw. Tien bewogen jaren, geschetst aan de hand van tien gebeurtenissen.

Uiteraard wierpen de jaren vijftig hun schaduw vooruit op het volgende decennium. De politieke en ideologische tegenstellingen die culmineerden in de schoolstrijd, werden weggewerkt door het realiseren van het schoolpact. Dat maakte dat er energie vrijkwam om aan andere onderwerpen te besteden, zoals de Vlaamse verzuchtingen. De (Christelijke Vlaamse) Volksunie kanaliseerde sinds halfweg de jaren vijftig het politieke Vlaams-nationalisme in een nieuwe, democratische partij die zich poogde los te maken van de vooroorlogse en collaborerende voorgangers. De Wereldtentoonstelling van 1958 toonde aan dat de wereld zich in een nieuwe fase bevond, schijnbaar op weg naar een glorieuze toekomst. De internationale politieke en culturele stromingen wijzigden: het traditionele gezag werd aangevallen, er verschenen anti-establishmentbewegingen en een geest van protest waaide door de oude en de nieuwe wereld. Van de Kennedy's en Lumumba tot Provo, de Beatles en de Summer of Love: de wereld toonde in de jaren zestig een heel ander gelaat dan in de voorgaande decennia.

1960: De Eenheidswet

Op 4 november stelde de regering van de christendemocratische premier Gaston Eyskens een wetsontwerp voor met maatregelen om de staatsschuld van 400 miljard Belgische frank te vermindere-
ren. Het ontwerp bevatte belastingverhogingen, bezuinigingen op de overheidsuitgaven en de vermindering van een aantal sociale uitkeringen. Tegen deze maatregelen ontstond vooral in Wallonië fel protest. Het verzet werd geleid door de socialistische vakbonds-

André Renard nam de leiding in de vakbondsacties tegen de Eenheidswet. *La Gauche*, 3/8/1962. [ADV N, DA75/7]

leider André Renard, voor wie de syndicale strijd en de Waalse kwestie samenvielen. Het conflict duurde vijf weken en bij confrontaties met de ordediensten in Luik en deelgemeente Chenée vielen drie doden. Op 13 januari 1961 werd de Eenheidswet, zoals het pakket maatregelen genoemd werd, aanvaard door de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Daarmee was de stakingsbeweging mislukt. André Renard richtte in februari 1961 de Mouvement Populaire Wallon (MPW) op, met een programma van federalisme en economische structuurhervormingen. Hij poogde zo de Waalse beweging in de arbeidersstrijd te integreren. De beweging streefde naar de nationalisatie van een aantal bedrijven en economische sectoren. Voorts was ze voorstander van een federale staatsinrichting en van het volksreferendum. De beweging had enig succes in het Luikse. Ze beschikte over het dagblad *La Wallonie*. Renard overleed evenwel in 1962. De regering kwam verzwakt uit de turbulente periode rondom de stakingen tegen de Eenheidswet, ondanks de goedkeuring hiervan in het parlement. Er werden vervroegde verkiezingen gehouden op 26 maart 1961. In Vlaanderen ging alleen de Volksunie (VU) vooruit.

1961: Afschaffing van de talentelling

Wanneer bleek dat de talentelling van 1947 de achteruitgang registreerde van de Vlaamse aanwezigheid langs de taalgrens en in Brussel, eiste de Vlaamse beweging een definitieve vastlegging van de taalgrens. De talentellingen mochten volgens haar geen invloed

The Sixties are now considered a historical period, just like the Roman Empire (1997)
Dave Barry (Amerikaans auteur en columnist)

Voor de Vlamingen was het verdwijnen van de talentelling als het ware een bevestiging dat Vlamingen en Franstaligen gelijk waren, s.d. [ADV, VAFB292]

meer hebben op het taalregime van de taalgrensgemeenten. Toen in 1960 toch een nieuwe talentelling werd aangekondigd, nam het Vlaamse verzet alleen maar toe. Vooral het Vlaams Aktiekomitee voor Brussel en Taalgrens nam hierin het initiatief, onder meer met een Geen Talentellingdag in november 1959. Vlaamse burgemeesters zoals de socialist Lode Craeybeckx van Antwerpen sloten zich aan bij de protestgolf. Ze stuurden de tweetalige telformulieren ongebruikt terug. Daardoor werd de talentelling eerst uitgesteld en nadien, bij wet van 24 juli 1961, afgeschaft. De regering stelde, in een verklaring voor het parlement op 2 mei 1961, de definitieve vastlegging van de taalgrens in het vooruitzicht.

1962: Tweede Mars op Brussel

Tijdens de zomer van 1961 werd het duidelijk dat de Vlaamse eisen omtrent de taalgrens, de Brusselse randgemeenten en de parlementaire vertegenwoordiging of de zetelaanpassing niet zouden worden ingewilligd. Het Vlaams Aktiekomitee voor Brussel en Taalgrens riep

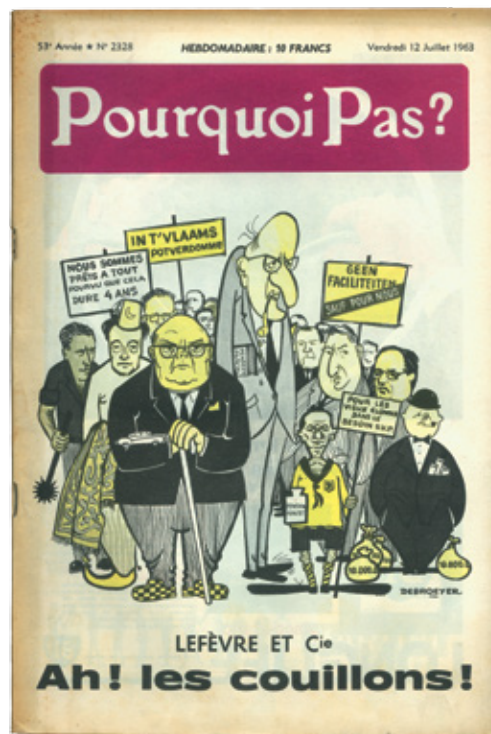
Op 14 oktober 1962 organiseerde het Vlaams Aktiekomitee voor Brussel en Taalgrens de Tweede Mars op Brussel. De opkomst werd groter ingeschat dan bij de Eerste Mars. [ADV, VPBY68/6]

daarom op tot een grootscheepse betoging in Brussel. Op 22 oktober 1961 namen ongeveer 75 000 Vlamingen deel aan de Eerste Mars op Brussel, onder wie tientallen parlementsleden. Protestgangers eisten onder meer de omvorming van België tot een federale staat. Velen droegen bordjes met *Brussel tweetalig*, *Handen af van de randgemeenten* en *Geen broodroof in de randgemeenten*. In november 1961 diende minister Arthur Gilson van de Christelijke Volkspartij/Parti Social Chrétien (CVP/PSC) een wetsontwerp in bij de Kamer om de taalgrens definitief vast te leggen. Het ontwerp was ongunstig voor Vlaanderen en werd heftig bestreden binnen en buiten het parlement. Op 15 februari 1962 keurde de Kamer het toch goed: verscheidene dorpen, wijken en gemeenten in West- en Oost-Vlaanderen en in Limburg gingen naar Wallonië. In Wallonië kwam er protest tegen de overheveling van de Voergemeenten naar Limburg. Op 9 oktober werd een licht gewijzigde versie van het ontwerp goedgekeurd in de Senaat. Vijf dagen later volgde een gewelddadige Tweede Mars op Brussel. Er waren meer deelnemers dan bij de Eerste Mars, maar uit het parlement daagden slechts de zeven VU-mandatarissen en drie CVP'ers op. Het kwam tot zware rellen met de politie en tegenbetogers. Heel wat Vlamingen riepen opnieuw op tot de erkenning van een tweetalig Brussel en eisten dat *Brussel ook onze hoofdstad* zou zijn. Franstalige Brusselaars reageerden met slogans als *Keer naar uw dorp*, *Handen af van Brussel* en *Geen Frans geen centen*. De manifestatie kon niet voorkomen dat de regeling op 31 oktober definitief werd goedgekeurd.

1963: Het akkoord van Hertoginnedal

Op 6 juni 1963 legde de regering een regeling aan het parlement voor die de splitsing van het arrondissement Brussel voorzag. Er kwam een Vlaams arrondissement Halle-Vilvoorde en een tweetalig arrondissement Brussel, waarbij zes Vlaamse randgemeenten, met meer dan 40 000 inwoners, bij Brussel werden gevoegd. Vooral in Vlaamsgezinde kringen werd scherp hiertegen gereageerd, maar ook de CVP-parlementsleden verzetten zich tegen het akkoord. Op 5 juli werd tijdens een conclaaf in het Kasteel Hertoginnedal een akkoord gesloten. De onderhandelaars van CVP/PSC en de Belgische Socialistische Partij (BSP/PSB) beslisten dat een aantal verfranse wijken uit Vlaanderen niet aan Brussel werd toegevoegd. De zes randgemeenten werden ondergebracht in een afzonderlijk arrondissement, met faciliteiten voor Franstaligen. In ruil hiervoor werd de administratieve tweetaligheid van de Brusselse openbare instellingen vastgelegd. Voor de hogere functies gold voortaan een taalpariteit en er kwamen garanties voor de aanwerving van Nederlandstalig overheidspersoneel. Daarbij kwamen controlesystemen, onder meer in het onderwijs, en een vicegouverneur voor het toezicht op de taalwetgeving. De Nederlandstaligen kregen een eigen schoolnet. De regeling werd een week later goedgekeurd door de Kamer. Ditmaal kwamen de reacties vooral van Franstalige zijde. In de loop van de volgende jaren leidde dit tot nieuwe spanningen in de relaties tussen beide taalgroepen.

Het taalcompromis van Hertoginnedal regelde de faciliteiten voor de Franstaligen in de zes randgemeenten. Het tijdschrift *Pourquoi Pas?* stak de draak met de regering Lefèvre-Spaak, 12 juli 1963. [ADVN, VY1961]

1964: Naar een grondwetsherziening

In de zomer van 1963 loodste de regering nog twee belangrijke wetten inzake het taalgebruik door het parlement. De wet van 30 juli 1963 verhoogde het aantal lesuren in de tweede taal. Daarnaast kwam er een controle op de taalverklaring van de huisvader in Brussel, wat door heel wat Franstaligen uit de hoofdstad als onaanvaardbaar werd beschouwd: zij hield vast aan de *"vrijheid van de huisvader"*. De nieuwe wet op het gebruik van de talen in de administratie kwam na een moeizame strijd tot stand. België bestond sinds 2 augustus 1963 uit vier taalgebieden: een Nederlandstalig, een Franstalig, een Duitstalig en een tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad. De zetelaanpassing en de grondwetsherziening bleven in 1964 de relaties tussen Vlamingen en Franstaligen domineren. Op 22 december 1964 kwamen christendemocraten, socialisten en liberalen tot een beginselakkoord. In

de loop van januari 1965 verzetten de Franstalige liberalen zich echter tegen een beperking van de Brusselse agglomeratie tot 19 gemeenten. Daarop trok de liberale partij zich terug uit het overleg. Op 26 januari bereikten CVP/PSC en BSP/PSB een definitief akkoord. Daarmee werd de oprichting voorzien van een vaste commissie voor de verbetering van de gemeenschapsbetrekkingen en van cultuurraden. Voorts werden grondwetsartikels voorgesteld voor een alarmbelprocedure en voor het invoeren van bijzondere meerderheden. In het voorjaar keurden

Redevoering, uitgesproken in de Kamer, door Frans Van der Elst omtrent de taalwetgeving in de overheidsadministratie en het onderwijs in Brussel, 9 juli 1963 [ADVN, VBRB1524]

Kort na de oorlog werden de eerste plannen gemaakt voor de heropbouw van de IJzertoren. Begin 1950 werd het revolutionaire plan van de Leuvense hoogleraar Clement Van Himbeek voorgesteld. Een toren van 250 meter hoog met wentelweg naar boven voor voetgangers, fietsers en auto's. [ADV, VBRB1607]

de twee partijen het wetsontwerp goed waarbij de volgende regering een grondwetgevend mandaat kreeg.

1965: Inhuulding van de nieuwe IJzer-toren

De verantwoordiging over de vernietiging van de IJzertoren, kort na de Tweede Wereldoorlog, werd spoedig gevolgd door de vastberadenheid om het symbolische bouwwerk weer op te richten. Er circuleerden allerlei fantastische plannen, zelfs voor een toren van meer dan tweehonderd meter hoog waarin auto's konden rijden. In de loop van de jaren 1950 werd gebouwd aan een realistische nieuwe toren, iets groter dan de oude. Verschillende IJzerbedevaarten kregen als slogan mee *Vlaanderen herbouwt zijn toren*. Tijdens deze bedevaarten werden bakstenen aangevoerd die de bijdrage van de Vlaamse beweging aantoonde. Bijna twintig jaar na de verwoestende aanslag op de eerste IJzertoren, werd op 22 augustus 1965 de nieuwe toren ingehuldigd.

1966: De doden van Zwartberg

Op 22 december 1965 kondigde de regering de sluiting aan van enkele steenkoolmijnen, waaronder die van Zwartberg. Dit werd

Op 31 januari 1966 riepen enkele mijnwerkers van Zwartberg hun collega's in Waterschei op om mee te staken tegen de naderende sluiting. Mijnwerker Jan Lato raakte dodelijk gewond tijdens rellen in Waterschei, toen rijkswachters het vuur openden op de stakers. De tragedie werd vastgelegd in dit beeld. [ADV, VPA90]

in Limburg en Vlaanderen ervaren als een sociaal onrecht en een compensatie voor de sluiting van de onrendabele Waalse mijnen. Intussen kon de provincie op weinig reconversie maatregelen rekenen. In de loop van januari namen manifestaties en incidenten toe. Op 29 en 30 januari kwam het rond de mijn meermaals tot schermutselingen tussen betogers en rijkswacht. Op 31 januari vielen bij nieuwe gevechten, toen de rijkswacht op de betogers schoot, twee doden en zeven gewonden. De Volksunie steunde het protest met acties binnen en buiten het parlement. Op 10 februari viel de regering, niet over de mijnen, maar over de ziekteverzekering. Op 19 maart legde de nieuwe christendemocratische-liberale regering onder Paul Van den Boeynants (CVP/PSC) de eed af. Zwartberg werd gesloten op 7 oktober 1966, na beloften voor ander werk voor de kompels.

1967: De Volksunie

In de loop van de jaren 1960 groeide de Volksunie onder de leiding van voorzitter Frans Van der Elst uit van een kleine tot een middelgrote partij. Bij de wetgevende verkiezingen van 1961 behaalde de partij vijf zetels in de Kamer en twee in de Senaat. In 1965 werden dat er respectievelijk twaalf en vijf. Drie jaar later mocht de partij twintig volksvertegenwoordigers en veertien senatoren afvaardigen. Toch bleef de partij de hele tijd in de oppositie zitten, wat niet wegnam dat ze mee de agenda van de politiek bepaalde. Ook bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 kon de partij, zij het nog in bescheiden mate, zetels veroveren. Interne moeilijkheden, zoals de dissidentie van de sociaal-flamingantische scheurpartij, de Vlaamse Democraten en de ongeregelde optredens van de Vlaamse Militanten Orde werden overwonnen. Bovendien kon de partij mensen van buiten de traditionele Vlaamse beweging aantrekken, zoals Maurits Coppieters en Maurits Van Haegendoren. Op de drempel van de jaren 1970 was de partij klaar voor regeringsdeelname.

Enkele VU-kopstukken in een triomftocht na de nationale verkiezingsoverwinning van 23 mei 1965. Met Frans Van der Elst (uiterst links) en een lachende Maurits Coppieters (centraal), 30 mei 1965. [ADVN, VFA8523]

1968: De regering valt over de splitsing van de universiteit in Leuven

In november 1965 eisten de Vlaamse professoren in Leuven meer autonomie voor de Katholieke Universiteit Leuven. De studenten steunden deze eisen. In de commissie die door de bisschoppen werd aangesteld, bleven de Franstalige professoren zich verzetten. Op 16 maart 1966 hield de Vlaamse Volksbeweging een woelige betoging in Leuven. *Walen buiten*, relletjes en traangas kleurden de lente van dat jaar. Op 13 mei stelden de bisschoppen een amendement op, dat twee dagen later bekend werd gemaakt en waarin ze de Vlaamse eisen naast zich neerlegden. De Leuvense studenten verzetten zich dadelijk tegen de bisschoppelijke uitspraken met onder meer hevig straatprotest. In de volgende weken kwam heel

Vlaanderen in opstand. Na enkele beperkte toegevingen, zoals het installeren van Piet De Somer tot prorector van de Vlaamse afdeling, belandde de zaak in de koelkast. De regering installeerde in oktober de commissie voor de verbetering van de betrekkingen tussen de Belgische taalgemeenschappen, met 36 leden uit CVP, BSP en PVV (Partij voor Vrijheid en Vooruitgang). Zij ontfermde zich over de kwestie-Leuven. In 1967 bleef de kwestie-Leuven smeulen, terwijl de politiek geen initiatief nam. Op 13 januari 1968 gingen de poppen weer aan het dansen toen de Franstalige raad van de universiteit zich uitsprak voor het voortbestaan van een Franstalige universiteit met vertakkingen naar Brussel en Ottignies. De studenten kwamen in opstand en in andere Vlaamse steden sloten studenten en scholieren zich aan bij de protesten. Op 6 februari interpeleerden Jan Verroken (CVP) en Maurits Coppieters (VU) over de kwestie in de Kamer. Het vage antwoord van de eerste minister Paul Van den Boeynants (CVP) leidde tot het ontslag van de Vlaamse CVP-ministers en tot vervroegde verkiezingen.

1969: Splitsing van de unitaire partijen

De communautaire problemen zorgden er aan het einde van de jaren 1960 voor dat de unitaire structuren van de traditionele partijen – Christelijke Volkspartij (CVP/PSC), Belgische Socialistische Partij (BSP/PSB) en Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV/PLP) – begonnen af te brokkelen. Voorts zorgden de Volksunie en het Front

Démocratique des Francophones voor extra druk. De kwestie van de Leuvense universiteit zorgde ervoor dat de christendemocratische Vlaamse CVP en de Franstalige PSC met een programma naar de verkiezingen

Sluitzegels Leuven Vlaams, s.d. [ADVN, VGCA50]

gen van 1968 gingen dat op communautair vlak volkomen tegengesteld was. Ten gevolge van de verkiezingsnederlaag werd de CVP-PSC geherstructureerd, met een overlegcentrum onder de leiding van de nationale voorzitter en CVP'er Robert Houben. Het probleem-Brussel was voor de drie partijen een splijtzwam. De PSC'er Paul Van den Boeynants slaagde erin de Brusselse christendemocraten rond zich te verenigen. Maar de socialisten en de liberalen kenden Vlaamse dissidenties in de hoofdstad, met de Rode en de Blauwe Leeuwen. De BSP-PSB zocht een jaar lang naar een opvolger voor voorzitter Leo Collard. Pas in 1971 werd een tweehoofdig voorzitterschap ingesteld, met de unitaristen Jos Van Eynde en Edmond Leburton. De PVV/PLP bleef unitair, maar stond toe dat de negen provinciale federaties eventueel per taalgroep vergaderden, zonder als autonome vleugels van de partij op te treden. Pas in de loop van de jaren 1970 vormden de drie partijen, volgens de taal van hun gemeenschap daadwerkelijk zes nieuwe partijen.

Besluit

De jaren 1960 betekenden een keerpunt voor de communautaire betrekkingen in België. In deze periode werd een aantal fundamentele gelegd waarop de latere staatshervormingen zouden bouwen. De taalgrens werd vastgelegd, samen met het principe van de taal-faciliteiten. De vernederlandsing van Vlaanderen werd verder doorgevoerd met de splitsing van de Leuvense universiteit. Meer en meer won ook het economische aspect aan invloed in de communautaire verhoudingen.

Het federalisme zit de unitaire partijen op de hielen, s.d. [ADV, VPA106]

Het Vlaams-nationalisme schudde het trauma van de collaboratie en van de daaropvolgende zuivering grotendeels van zich af. Met de Volksunie groeide er een nieuwe nationalistische partij, die evenwel koos voor het democratische en parlementaire spel. Niettemin slaagde de partij erin om ook mensen van buiten het Vlaams-nationalisme aan te trekken en nieuwe thema's te bespelen; ook dat zal in de loop van de jaren 1970 verder worden uitgediept. Aan Franstalige zijde bestond het Rassemblement Wallon, maar toch bleek het Waalse nationalisme minder aan te slaan. In Brussel kwam wel het nieuwe FDF een

belangrijke rol spelen. De traditionele politieke partijen stevenden onafwendbaar naar een splitsing van hun structuren toe. [fs]

Bronnen bij deze bijdrage: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 1998; Th. Luykx, *Politieke geschiedenis van België. Deel 2: 1944-1977*, Amsterdam-Brussel, 1978; T. Van Overstraeten, *Op de barrikaden. Het verhaal van de Vlaamse natie in wording. 30 jaar Volksunie*, Brussel, 1984; M. Reynebeau, *Een geschiedenis van België*, Tielt, 2003; V. De Donder, *In de naam van Vlaanderen*, Leuven, 2011.

Bewogen Vlaamse jaren

Erfgoeddag 2013, ADVN, zondag 21 april van 10 tot 18u

Programma:

Fototentoonstelling over de jaren zestig [hele dag]

Interview met Louis Vos omtrent 'Leuven Vlaams' [vanaf 13.30u]

HET VLAEMSCH-DUITSCH ZANGVERBOND (1846-1848)

Waerde Zangbroeders!

Op woensdag 30 juni 1847 verzamelden zich op het Oostendse Noordzeestrand tientallen Vlaamse en Duitse mannenkoren. Uit volle borst zongen zij *Des Deutschen Vaterland*,¹ een lied van Ernst Moritz Arndt uit 1813. Na het pootjebaden keerden de honderden koorzangers met de trein terug naar Gent. Daar sloten zij een geslaagd zang- en verjaardagsfeest af, georganiseerd door het Vlaemsch-Duitsch Zangverbond. Het koorfestival blies zijn eerste verjaardagskaars uit.

Het Vlaemsch-Duitsch Zangverbond was een idee van o. m. dichter en muzikliefhebber

Prudens Van Duyse (1804-1859) en de gebroeders Robert (1806-1893) en Evarist Van Maldeghem (1808-1875), beiden componist. De oprichting van zo een Vlaams-Duitse koorfederatie paste binnen de negentiende-eeuwse germanofilie die zich hoofdzakelijk op cultureel en ideologisch vlak situeerde. Aanhangers beweerden dat Duitsers en Belgen tot dezelfde volksstam behoorden en zochten overeenkomsten in taal, volkskunde en literatuur. Het plan voor de oprichting van een Zangverbond ontstond reeds in juli 1844 tijdens een koorwedstrijd van de Société royale des Mélomanes in Gent, die werd gewonnen door de Keulse Männer-Gesang-Verein.

Dat Duitse koor, nog maar twee jaar oud, liet met zijn perfectie en vrijgevigheid (o.a. met een benefietconcert voor armen) een diepe indruk na op de Vlaamse organisatoren en luisteraars. Van Duyse en de gebroeders Van Maldeghem startten ogenblikkelijk met de promotie van het toekomstige Zangverbond. Bij tientallen Vlaamse en Brusselse koren stelden ze voor Nederlandstalige liederen aan het repertoire toe te voegen. Hoewel het initiatief in de eerste plaats de muzikale uitwisseling tussen Vlaanderen en Rijnland impliceerde, hoopte Van Duyse immers vooral de Nederlandse taal te stimuleren. Op 23 december 1845 werden de statuten van het Vlaemsch-Duitsch Zangverbond definitief goedgekeurd. De zes stichtende koren aan Vlaamse kant verbonden er zich toe *“goede muzyk”* te

Het programmaboekje van het derde zangfeest in Gent, gesigneerd door Van Duyse, 1847. [ADVN, VB1771]

beoefenen en te verspreiden, in *“neder- en hoogduitsche”*² koorzangen. Het Zangverbond werd muzikaal geleid door de broers Van Maldeghem. Van Duyse werd benoemd tot voorzitter, samen met de Noord-Nederlandse dichter Jan Nolet de Brauwere van Steeland (1815-1888). Onderwijzer-dichter Johan Michiel Dautzenberg (1808-1869) werd één van de secretarissen en baron Théodore-Emile de T'Serclaes de Wommersom (1809-1880), secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de latere gouverneur van Oost-Vlaanderen, erevoorzitter. In Duitsland werd de Deutsch-Vlaemischer Sängerbund iets later gesticht;

Portret van Prudens Van Duyse, s.d. [ADVN, VPC56]

(1) Het volkslied van de Duitse eenmakingbeweging.

(2) In het Nederlands, Duits en Latijn.

op 20 februari 1846 onder de bescherming van het Keulse Männer-Gesang-Verein.

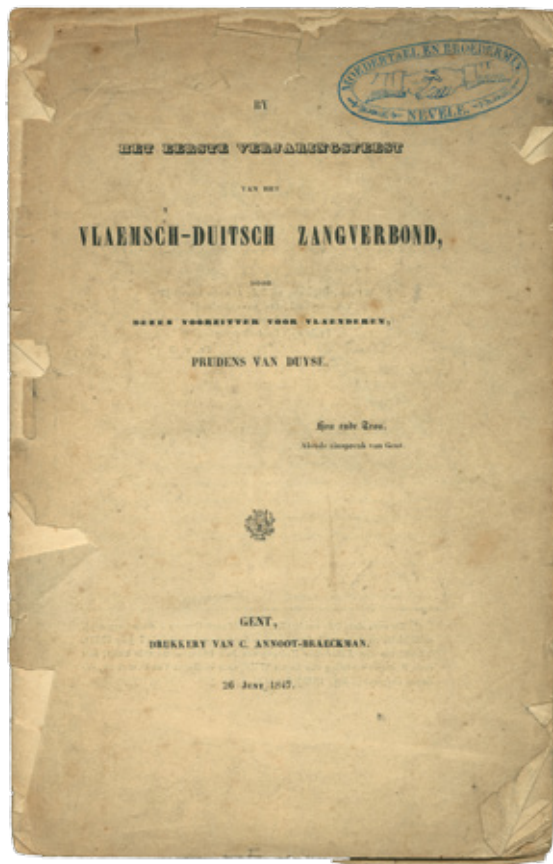
Om de doelstellingen kracht bij te zetten, organiseerde het Zangverbond koorontmoetingen met bijbehorend zangfeest, drie in totaal. De eerste ontmoeting vond plaats in Keulen, op 14 en 15 juni 1846. 100 Duitse koren en 31 Vlaamse, alles samen zo'n 2 200 zangers en 90 muzikanten, participeerden aan het zangfeest. De muzikale leiding was in handen van Franz Weber en Felix Mendelssohn-Bartholdy. Na het tweedeaagse festival volgden twee dagen van verbroedering en toeristische uitstapjes. Ofschoon het eerste koorfestival een onverhoopt succes was, werd de federatie indirect overschaduwd door zeer uiteenlopende intenties. Waar men aan Duitse zijde eerder pangermaans dacht en de koorfederatie als een pion zag in het nationalistische streven, wilden sommigen aan Vlaamse zijde het verbond gebruiken om de verfransing in eigen land tegen te gaan.

Het tweede zangfeest werd georganiseerd in Brussel op 24 en 25 september 1846 met steun van de Brusselse letterkundige vereniging De Vlaemsche Verbroedering en de Belgische regering. 47 Vlaamse koren en 29 Duitse koren zongen onder leiding van Franz Weber en de broers Van Maldeghem in de Cirque National en op het plein tegenover het Koninklijk Paleis in aanwezigheid van koning Leopold I. Deze keer weerklonk in het repertoire de *Brabançonne* en waren ook enkele Waalse koren present. In deze tweede editie evolueerde het Zangverbond naar een meer

officieel Belgisch-Duits initiatief. Het derde en laatste festival vond plaats in Gent op 27 en 28 juni 1847 en werd opnieuw gesubsidieerd door de Belgische regering en door de Gentse universiteit. 974 Vlaamse en 625 Duitse koorzangers bejubelden er de eerste verjaardag van het koorfestival. Na het festival werden diverse plannen gemaakt voor een vierde zangfeest in Frankfurt. Intussen organiseerde op 26 december 1847 het Zangverbond een bijeenkomst van het Vlaamse bestuur in Brussel. De stap naar een Belgisch-Duitse koorfederatie was een feit. De voorschriften van het Vlaemsch-Duitsch Zangverbond werden voor het eerst

gepubliceerd in het Nederlands, Duits én Frans en bepaalden op de koop toe dat geen Vlaamse maar Belgische en Duitse koren in aanmerking kwamen voor lidmaatschap. De breuklijn was ook duidelijk merkbaar bij de muzikale leiding. De broers Van Maldeghem verlieten het toneel en maakten plaats voor een nieuwe muzikale directeur: dirigent Charles-Louis Hanssens jr. (1802-1871). De hernieuwing bracht helaas weinig nieuws, integendeel. Het vierde festival dat zou doorgaan in 1848 werd afgelast wegens politieke onrust in Duitsland. Het betekende meteen ook het einde voor het Zangverbond.

Het Vlaemsch-Duitsch Zangverbond kende een kort bestaan maar was niettemin een belangrijke stimulans voor het muzikale en sociaal-culturele leven in Vlaanderen. Voor zowel de Vlaamse componisten als de koorverenigingen werkte de uitwisseling van koorwerken en symfonische muziek zeer inspirerend. Het willen verbeteren van de kwaliteit van hun koormuziek was dan ook de voornaamste betrachting. Of de (vriendschap)banden met de Duitse koren standhielden, is een vraagteken. Tussen de Vlaamse koren onderling in ieder geval wel. Sommige van hen hergroepeerden zich in nieuw opgerichte koororganisaties, zoals de twee Antwerpse Association royale de Sociétés lyriques en de Union lyrique anversoise. In 1854 werd in Brugge de zetel geïnstalleerd van het Belgisch Zangverbond, een overkoepelende vereniging voor alle Vlaamse koorverenigingen. Een aantal nieuwe ideeën die voortkwamen uit het Zangverbond, zoals de samenhang tussen volk, taal en muziek of het belang van het volkslied, werd

Toespraak van Van Duyse tijdens het verjaringsfeest in Gent, 1847. [ADVN, VBRB6670]

niet veel later opgepikt en verder ontwikkeld door muziekiconen als Peter Benoit (1834-1901).

Op het hoogtepunt telde het Zangverbond meer dan 200 Duitse koren, 70 Vlaamse koorverenigingen en zelfs twee Waalse koren, uit Bergen en Doornik. Volgens schattingen maakte niet meer dan de helft van alle Vlaamse koren deel uit van het Zangverbond. [sg]

Bronnen bij deze bijdrage: J. Dewilde, *The Choir Scene in Flemish Belgium in the First Half of the 19th Century. A Case Study: The "Vlaamsch-Duitsch Zangverbond" (1845-1847)*, Paper voor de workshop *Choral Societies and Nationalist Mobilization in Nineteenth-Century Europe*, Antwerpen, 2011 ; J. Dewilde, *Vlaamsch-Duitsch Zangverbond*, in: *NEVB*, Tielt, 1998, pp. 3501-3502; E. Bruyneel, R. Herreman, A. Stynen & S. Vos, *Veel volk verwacht. Populaire muziekcultuur in Vlaams-Brabant sinds 1800*, Leuven, 2012.

Het ADVN bewaart van dit eerste verjaringsfeest twee opmerkelijke bundeltjes. Het eerste is een boekje met de toespraak van Prudens Van Duyse (op 26 juni 1847) ter gelegenheid van de "bijeenkomst der Duitsche en Belgische Zangers, op het eerste Verjaringsfeest van't Verbond, in de Zael van het Casino te Gent".

Het tweede is het programmaboekje van de vijfdaagse koorontmoeting in Gent, van 26 tot 30 juni 1847. Vanuit het ADVN wordt momenteel de laatste hand gelegd aan een publicatie over koorbewegingen en nationale mobilisatie in het negentiende-eeuwse Europa. Het boek *Choral societies and nationalist mobilization in nineteenth-century Europe* is een uitgave van NISE (National movements & Intermediary Structures in Europe) in samenwerking met SPIN (Study Platform on Interlocking Nationalisms) en bouwt voort op de gelijknamige workshop in februari 2011. Jan Dewilde, bibliothecaris van het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen en expert in de Vlaamse muziek van de negentiende en twintigste eeuw, zal hierin de Vlaamse case uiteenzetten.

PROPAGANDA VOOR EN DOOR DE NATIE

De berekende geschiedenis van een IJzerbedevaartaffiche

De archieven van het IJzerbedevaartcomité behoren tot de meest omvangrijke van het ADVN. Die omvang stelt de onderzoeker soms voor uitdagingen. Zo bevat de collectie affiches liefst twintig verschillende exemplaren omtrent de zestiende bedevaart, die plaats had op 18 augustus 1935. Behalve verschillen in kwaliteit en stijl (van expressionisme tot meer abstracte vormgeving) en intrigerende unieke logo's en kentekens, duikt een aantal kenmerken bij herhaling op: de beeltenis van de IJzertoren, alsook de namen en vaak zelfs portretten van theatermaker Oscar De Gruyter, volksvertegenwoordiger Alfons Van de Perre en kapelaan Cyriel Verschaeve, de enige van de drie die op dat ogenblik nog in leven was. Deze drie boegbeelden stonden die zomer tijdens de manifestatie in Diksmuide centraal. Om hun inzet

tijdens de Grote Oorlog blijvend te gedenken, werden op de weide onder begeleiding van massagezang drie reliëfplaten onthuld en nadien in de IJzertoren bijgezet. Voor naar eigen schatting 150 000 aanwezigen deed voorzitter Frans Daels uit de doeken hoe het "gehuldigde driemanschap" had bijgedragen aan "een deel van Uw geestelijk patrimonium, dat ten bate van Vlaanderens zelfbeschikkingsrecht

moet gered worden".¹

De maanden voordien al, o.m. met de uitgave van de brochure *Een driemanschap van de voorlinie* in januari 1935, voerde het IJzerbedevaartcomité een campagne waarin leven en werk van de drie als lichtende voorbeelden voor het Vlaamse volk werden gepresenteerd. Met het oog op een zo groot mogelijk bereik werd eveneens op de actieve participatie van het publiek aangestuurd. Het comité deed dit via een dubbele wedstrijd: zowel voor de drie reliëfplaten als voor de affiche werd een prijskamp uitgeschreven, open voor alle Vlamingen. Wie wilde deelnemen, moest tegen begin januari 1935 een ontwerp indienen, anoniem maar voorzien van een spreuk of een insigne die ook op een gesloten envelop prijkte met daarin de naam van de inzender. "Bevoegde

kunstkenners", in praktijk de kunstcommissie van het IJzerbedevaartcomité, bepaalden welke ontwerpen werden uitgevoerd en welke kunstenaars een geldprijs ontvingen.² Hoewel het reglement van de dubbele wedstrijd niet onomstreden was – sommigen betwijfelden de expertise van

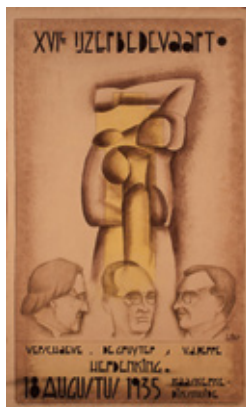
De uiteindelijke affiche voor de 16de IJzerbedevaart, een ontwerp van Antwerpenaar Leon Van Damme. [ADVN, VAFCL1]

de jury – bereikten liefst 76 *plaquettes* en 74 affiches het comité. Op zondag 20 januari, daags na de beslissing van de jury, werden in het Antwerpse Sint-Lievens-college dan alle ontwerpen tentoongesteld.

Dagbladen als *De*

Schelde nodigden het grote publiek uit.

Nadat op 27 april de kunstcommissie verslag van haar werkzaamheden had uitgebracht, schakelde de promotiecampagne een versnelling hoger. De eerste van de *Mededeelingen* in aanloop naar de IJzerbedevaart lichtte Leon Van Dammes "*kunstplakbrief*" én de betekenis ervan uitgebreid toe: de winnaar beeldde de IJzertoren uit "*als een raket de ruimte doorklievend*", "*als een onweerstaanbaar symbool van het herrijzende Vlaanderen*". Meteen volgden alle praktische gegevens voor de bestelling van affiches, met een korting voor wie meer dan tien exemplaren aankocht.³ Clemens De Landtsheer, secretaris van het IJzerbedevaartcomité, zorgde zelf actief voor verdere verspreiding van de affiche. Veel aandacht had hij voor drukbezochte plaatsen zoals haltes van buurtspoorwegen en treinstations. Het hoofdbestuur van de Belgische spoorwegen ontving daarom kosteloos honderden affiches. Met het oog op maximale zichtbaarheid bleef geen kans onbenut. De affiche was dan ook een uitgelezen propagandamiddel. Nieuw was dergelijk streven om op grote schaal de publieke opinie te bespelen niet. Propaganda gaat al terug tot de Oudheid en kende met de uitvinding van de drukpers en

Vier ontwerpen (van links naar rechts): *Volharding 4001* van Frans Van Immerseel (Averbode), *Den tijd sal leren!* van Maurits Boel (Oostende), een naamloos ontwerp van Jan Stuer (Sint-Niklaas) en *Libel* van Albert Peeters (Stekene) [ADVN, VTCY29, VTCY39, VTCY42, VTCY44]

zeker de lithografie in 1796 belangrijke impulsen. De grote doorbraak voor posters volgde echter tijdens de Eerste Wereldoorlog, met de inzet van culturele beelden en makkelijk herkenbare nationale symbolen om de bevolking te mobiliseren. Een beroep doen op kunstenaars was evenmin nieuw. Veel twintigste-eeuwse regimes en instanties hielden er nauwe contacten met kunstenaars op na om hun boodschap te verspreiden, al klonk het verzet tegen die verwevenheid stelselmatig luider: politieke dienstbaarheid heette de vijand van artistieke onschuld en puurheid te zijn. De campagne voor de zestiende IJzerbedevaart was dus misschien niet vernieuwend, het comité regisseerde haar massacommunicatie wel uitermate zorgvuldig. Tekenend is de vorming van een propagandacommissie begin 1935, een adviserend orgaan om de boodschap zo gericht mogelijk bij de Vlaamse bevolking ingang te laten vinden. Niettegenstaande het onmiskenbare potentieel van de affiche en de voorafgaande wedstrijd, volgde na 1935 een koerswijzi-

ging. Zoals overal het geval was, nam de impact van posters af ten voordele van radio, nieuwsbladen en film. Maar bovenal maakten de economische moeilijkheden van de dertiger jaren dat het IJzerbedevaartcomité zijn beleid

inzake 'kunstplakbrieven' moest bijsturen.

Om de verspreiding te garanderen, was de verkoopprijs van de affiches in vergelijking met het jaar voordien in 1935 al aanzienlijk gedrukt, maar ook het comité zelf diende te bezuinigen. Voor 1936 hoopte men een goedkopere drukker te vinden en was er het voornemen minder affiches te verspreiden, en enkel nog tegen betaling. Mogelijk om het financieel noodlijdende comité te ontlasten werd dat jaar tot slot afgestapt van de formule van de publieke wedstrijd. In plaats daarvan nam men rechtstreeks met enkele kunstenaars contact op. De betrachting bleef dezelfde, maar ook propaganda diende aan de omstandigheden aangepast. [as]

(1) BE ADVN AC 102, Y1105/2/15-16: *Naar Vlaanderens dooenveld (elfde vervolg)*. De vijftiende en zestiende IJzerbedevaart, pp. 103-110.

(2) BE ADVN AC 102, Y 1282/1/1: wedstrijdreglement, [november 1934].

(3) BE ADVN AC 102, Y1080/3/32: *XVIe Bedevaart. 1e Mededeeling*, 17 mei 1935.

Bronnen bij deze bijdrage: BE ADVN AC 102 IJzerbedevaartarchieef: Y14/4, Y186/1, Y1281/5 en Y1916/2/1; T. Clark, *Art and propaganda in the twentieth century. The political image in the age of mass culture*, New York, 1997; I. Dekeyser, *Het volksnationalisme in de affiche*, Gent, 1996; R.W. Hines, *Poster art*, in: R. Cole (ed.), *International encyclopedia of propaganda*, Chicago-Londen, 1998, pp. 594-597.

De wereld is zozeer van de levenden en zo weinig van de doden

"De wereld is zozeer van de levenden en zo weinig van de doden" en "Het is de verschrikkelijke kracht van het heden, dat het verleden meer verplettert naarmate het er zich er verder van verwijdert, en het bovendien vervalst zonder dat het verleden zijn mond kan opendoen, protesteren, tegenspreken of iets weerleggen" schrijft de belangrijke Spaanse schrijver en uitgever Javier Marías in *Los enamoramientos* (*De Verliefden*), zijn recentste roman.¹

Die vaststelling is natuurlijk universeel en van alle tijden. Maar de (meer dan ooit) actualiteitsgebonden mediastormen die dagelijks over onze hoofden razen, hinderen en vervlakken steeds ingrijpender onze open kijk op de feiten en de mensen die gisteren en eergisteren waardevol waren. Niets lijkt ons ouder en onbekender dan wat wij gisteren hoorden en lazen. Uiteindelijk leggen wij de feiten en mensen dan meteen vast in de oppervlakkige categorie *famous for being famous*. Dat bezorgt ons dan meteen een alibi, een uitvlucht: bepaalde feiten en mensen zullen alvast wel belangrijk zijn geweest, maar vraag ons in godsnaam niet waarom dat zo is.

De Amsterdamse academicus Joep Leerssen, dé autoriteit inzake het cultureel nationalisme in Europa, paste die redenering kortgeleden nog toe in *Ons Erfdeel*, meer bepaald in zijn recensie van Ludo Stynens biografie van Jan Frans Willems. Jan Frans Willems, aldus Leerssen, behoort tot een *"onfortuinlijke historische categorie, (...) We weten niet precies wat ze eigenlijk zijn of wat ze doen, maar hun faam houdt zichzelf in stand als een (...) herkenbare achtergrondruis"*.² Nochtans, stelt Leerssen, Willems was niet alleen een pionier inzake de Vlaamse beweging, hij was

tevens een zeer vooraanstaande figuur in de Europese intellectuele geschiedenis van de negentiende eeuw.

Wat qua vergetelheid geldt voor Jan Frans Willems als de cultuurdager en de 'vader van de Vlaamse beweging', geldt evenzeer voor heel wat vooraanstaande persoonlijkheden binnen diezelfde Vlaamse beweging. Bijvoorbeeld voor de priester en letterkundige Hugo Verriest (1840-1922) en voor de vrijzinnige academicus en schrijver August Vermeylen (1872-1945). Beiden behoren tot dé figuren die de beweging niet alleen over de barrière van een eeuwwisseling hebben getild, maar haar tegelijk over de kloof van godsdienst en ideologie hebben gedragen. In zijn *Verdraagzaamheid en pragmatische samenwerking in de Vlaamse beweging. Hugo Verriest en August Vermeylen 1895-1914*.

Deel 1 beschrijft Romain Vanlandschoot de langzame toenadering tussen de oudere katholieke priester Verriest en de jongere vrijzinnige socialist Vermeylen. Maar in de weg-naar-elkander tussen beide markante persoonlijkheden lag ook de gestage ontwikkeling van een synergie tussen twee ver van elkaar verwijderde polen van Vlaamsgezinde betrokkenheid, nl. enerzijds het Brusselse milieu van secularisering en (zich aankondigende) moderniteit en anderzijds de West-Vlaamse, bijna mythologische traditie van de generatie na Albrecht Rodenbach (1856-1880) en parallel met Guido Gezelle (1830-1899). Het pragmatisme dat zich uit die synergie ontwikkelde, bood een rug-gengraat aan de gelaïciseerde flank van de Vlaamse beweging die haar opgang maakte bij het begin van de twintigste eeuw en haar

Hugo Verriest opkijkend tegen de beeltenis van Guido Gezelle. Tekening door Joz. De Swerts, s.d. [ADVN, VPB66]

culminatiepunt kende tijdens (en meteen na) de Eerste Wereldoorlog.

Het hierboven beschreven culminatiepunt in de Vlaamse beweging kende ten dele zijn uitdrukking in het ontstaan en de ontwikkeling van het 'frontisme' en het 'activisme' tijdens de Eerste Wereldoorlog. Ofschoon beide bewegingen in hun aard en hun evolutie onderling niet inwisselbaar waren, werden zij tegen het einde van de oorlog wél transferabel, zij het in beperkte mate. Dat gebeurde onder meer via het verschijnsel van de 'overlopers' naar het Duitse oorlogsfront.

Omtrent die enkele (nauwelijks ruim honderd) deserteurs uit het Belgische leger is vandaag reeds heel wat literatuur beschikbaar, zij het niet steeds diepgravend en daarenboven meestal geformuleerd vanuit een zwart-wittegenstelling tussen het Belgische nationalisme en het Vlaamse nationalisme. Vandaag brengt rechtshistoricus (en deskundige ter zake) Jos Monballyu in het voorliggende nummer van *Wetenschappelijke tijdingen* echter met nadruk een essay dat zeer duidelijk tegemoetkomt aan de hoge eisen van de wetenschappelijkheid: *Desertie naar de vijand in het Belgische frontleger tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deel 1*. Monballyu analyseert daarin – met enige, ingehouden verwondering – het (beperkte) kwantitatieve en het (specifieke) kwalitatieve aspect van die desertie: “*Van de 120 militairen die tijdens de Eerste Wereldoorlog naar de Duitse vijand deserteerden, liepen, er [slechts] 2 over in 1915 en 118 in 1918 (...) Het hoogtepunt van de deserties naar de vijand lag in de maanden mei en juni 1918, zijnde de twee maanden nadat de Duitsers tijdens hun Lenteoffensief de Kemmelberg hadden ingenomen.*” Opvallend daarbij is dat geen enkele Belgische militair meer overleefde toen bekend werd dat de geallieerde troepen het tegenoffensief hadden ingezet dat binnen betrekkelijk korte termijn zou leiden tot de nederlaag van de Duitse bezetter. De onderzoeker stelt ook vast dat de desertie in de eerste plaats een collectief karakter bezat en dat het overlopen – enigszins voorspelbaar en verklaarbaar – vaak plaatsvond in de zones waar de voorposten van de Belgen zich het dichtst bevonden bij de vijandelijke voorposten; in een aantal

gevallen betekende dit zelfs nauwelijks een paar honderden meters. In de logica van de risico-inschatting lijkt dat het verband tussen risico en geografische afstand dus geenszins verrassend is. Evenmin verrassend is het feit dat het merendeel van de overlopers lieden van eenvoudige komaf waren. Deserteren is uiteraard niet zonder psychisch en fysisch gevaar en het is een bekend gegeven dat hoogopgeleiden meestal behoren tot de ‘risicomijdende’ en ‘timide’ klasse. De Duitse vroegromantische dichter Jean Paul Richter (1763-1821) beschreef dit verschijnsel ooit als volgt: “de beschroomde mens is bang vóór het gevaar, de lafhartige is bang tijdens het gevaar en de moedige is bang ná het gevaar”.³

Behalve het statistisch geringe aantal overlopers in het Belgische leger, lijkt de betrekkelijke ruime mildheid vanwege de bestraffende overheid op zijn minst opvallend. De motieven daartoe waren anderzijds vrij vanzelfsprekend: de jeugdige leeftijd van de veroordeelden, de depressieve aspecten van een eindeloos durende stellingenoorlog, de verdiensten als militair aan het front en de geringe geestelijke ontwikkeling van de delinquenten, een aspect waar wij hierboven reeds op alludeerden. Daarenboven wijst Monballyu erop dat de zogenaamde ‘sublieme deserteurs’, de al of niet Vlaamsgezinde én onbaatzuchtige overlopers tijdens de Eerste Wereldoorlog, een bijzondere categorie

uitmaakten. De auteur publiceerde hieromtrent overigens reeds eerder een omstandige wetenschappelijke analyse.⁴

Naast de bovenbesproken bijdragen over de ‘praktijkgevallen’ binnen de Vlaamse beweging – en de ermee verbonden verschijnselen –, publiceert onderhavig *Wt*-nummer een stand van zaken omtrent de bronnen voor de theorievorming inzake de nationale bewegingen. In “*Yet another book on nationalism*”. Enkele recente bijdragen tot de theorievorming biedt Luc Boeva een minimonografie aan van de wetenschappelijke

Jules Charpentier en Karel De Schaepdrijver (zittend), 1919. Zij liepen in opdracht van de Frontbeweging over naar de Duitsers (zogenaamde ‘sublieme deserteurs’). [ADVN, VFAL1392]

publicaties omtrent het nationalisme-onderzoek in Europa en daarbuiten. Boeva fungeert in het ADVN als coördinator van het NISE-departement.

De moderniteit van de naties en van het nationalisme, het identiteitsdebat en het comparatisme vormen samen de sleutelbegrippen in het heuristisch en analytisch onderzoek van Boeva. Daarom behandelt de auteur niet uitsluitend de (in aantal en belang) toenemende publicaties omtrent het nationalisme en de nationale bewegingen, maar tegelijk ook de instellingen, de forums en de ontmoetingsplekken waar de theorievorming de orde van de dag vormt. Of alleszins een belangrijk item betekent in de agenda van de onderzoeken en de discussies. [FJV]

Zelfklever van de Lega Nord - afdeling Piemonte, met de contouren van Noord-Italië op de achtergrond, s.d. [ADV N, VPPA760]

- (1) J. Mariás, *Los enamoramientos*, 2011 (Vertaling: *De Verliefden*), Amsterdam, 2012, p. 86.
- (2) J. Leerssen, Van Zombie-bv tot grote Europese intellectueel. Een biografie van Jan Frans Willems, in: *Ons Erfdeel*, jg. 56, 2012, nr. 1, pp. 147-149.
- (3) P. Richter, *Blumen, Frucht und Dornenstücke*, s.l., 1818.
- (4) J. Monballyu, *Deserteurs voor de Vlaamse zaak. Over de Vlaamsgezinde militairen die naar de vijand overliepen*, Brugge, 2012.
- (5) NISE staat voor National movements & Intermediary Structures in Europe / Nationale bewegingen & Intermediaire Structuren in Europa. Dit initiatief vormt een dynamisch forum voor de comparatieve studie naar nationalisme, natievorming en nationale bewegingen in Europa.

Abonneren op Wt

U kunt zich abonneren op Wt door overschrijving van het abonnementsgeld op rekeningnummer BE80733021529077 [BIC KREDBEBB].

Abonnementsgeld:

- binnenland: 23 euro
- buitenland: 28 euro
- steunabonnement: 25 euro

Dialoog in het ADVN

De zopas gestarte beleidsperiode 2013-2017 brengt nieuwe voornemens en uitdagingen met zich mee. Zo geeft het ADVN dit jaar het startschot voor een nieuwe voordrachtenreeks: Dialoog in het ADVN. Elk jaar worden enkele vorsers, academici, historici, journalisten of andere specialisten gevraagd om hun lopend of recent afgesloten onderzoek voor te stellen. In 2013 nodigt het ADVN drie sprekers uit. Jan Verstraete met zijn biografische studie over Edgar Boonen mag op 26 april de spits afbijten.

Het Grote Verzwijgen

Een schets van het leven van Edgar Boonen (1912-1993)

Edgar Boonen was van 1933 tot 1940 de laatste leider van het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond dat hij in 1935 omvormde tot het Algemeen Katholiek Dietsch Studentenverbond en in 1937 tot het Dietsch Jeugdverbond. Vanwege zijn leiderschap werd hij weggestuurd van de Leuvense universiteit. Hij behaalde het diploma van doctor in de rechten voor de middenjury in 1935 en werd het jaar erop advocaat in Antwerpen. Boonen was een Groot-Nederlander en vertrouweling van Wies Moens, voor wiens periodiek *Dietbrand* hij geregeld artikels schreef. Op 10 mei 1940 werd hij in het gerechtshof van Antwerpen door de staatsveiligheid opgepakt en met de spooktreinen naar een gevangenkamp in Zuid-Frankrijk weggevoerd. Einde juli 1940 werd hij door de bemiddeling van Hendrik Borginon vrijgelaten. Terug thuis, stichtte Boonen in 1941 samen met Jan Timmermans en Herman Jacob *Het Juristenblad* dat het

door de Duitse bezetter verboden *Rechtskundig Weekblad* verving. Ondanks het feit dat Boonen zich tijdens de oorlog in geen enkele politieke partij of beweging engageerde en voor de Duitse krijgsgerechten met succes verscheidene landgenoten en verzetsstrijders verdedigde, werd zijn deelname aan *Het Juristenblad* hem erg kwalijk genomen. Van 17 november 1944 tot 3 januari 1945 werd Boonen opgesloten in de gevangenis in de Begijnenstraat. Nadien werd hij niet verder vervolgd door de krijgsraad, maar in februari 1945 werd hij toch als advocaat geschrapt en verloor hij zijn burgerrechten. Einde 1945 richtte hij samen met Daniël Merlevede het satirische antirepresieweekblad *Rommelpot* op. In 1951 kreeg Boonen eerherstel en werd hij terug opgenomen op het tableau van de Orde van Advocaten. Voor deze gelegenheid schreef Willem Elsschot een huldegedicht dat pas begin deze eeuw uit de vergetelheid kwam. Merkwaardig genoeg maakte Boonen, ondanks zijn schrapping na de

oorlog, een mooie carrière aan de balie. In 1961 werd hij voorzitter van de prestigieuze Vlaamse Conferentie en van 1970 tot 1972 was hij stafhouder van de Orde van Advocaten in Antwerpen. Boonen was in 1941 getrouwd met de dichteres en voordrachtskenares Lisbeth Van Thillo. Tot hun intieme vriendenkring behoorden Godfried Bomans, Anton Heijboer, Paul Delvaux, Georges Gard,

Van links naar rechts, priesterhoogleraar Jozef Van Opdenbosch en Edgar Boonen, s.d.
[ADVN, VFAL1307]

Herman Teirlinck en uiteraard ook Willem Elsschot. Zijn oudste dochter Goedele Boonen was gehuwd met de dichter en advocaat Eddy Van Vliet, met wie Boonen zich associeerde en wat tot bijzondere spanningen leidde. In 1984 volgde Boonen René Victor op als hoofdredacteur van het *Rechtskundig Weekblad*, een functie die hij tot aan zijn dood in 1993 bleef uitoefenen.

Het onderzoek naar Edgar Boonen onthult onder meer aan de hand van het archief Boonen diens oorlogsverleden, dat aan de balie een waarachtig taboe was. [Jv]

In 2013 presenteert Dialoog in het ADVN drie lezingen.

Vrijdag 26 april, 14u30°

Jan Verstraete

Het Grote Verzwijgen. Een schets van het leven van Edgar Boonen, 1912-1993

Vrijdag 13 september, 14u30°

Vincent Scheltiens

Alteriteit en natievorming. Het beeld van de 'andere' in vertogen van (sub)nationale bewegingen en instellingen in België (1830-2010)

Vrijdag 22 november, 14u30°

Ine Van linthout

'België' in politiek, propaganda en media van het Derde Rijk

Locatie: ADVN-Leeszaal, deelname is gratis.
Meer informatie: publiekswerking@advn.be
of 03-225 18 37

° Data kunnen wijzigen, kijk daarom de website na

HECTOR PLANCQUAERT (1863-1953)

Daensistisch politicus voor en na Daens

Het Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Geschiedenis van de Denderstreek (DADD) blikt in 2013 terug op het leven en werk van Hector Plancquaert, precies honderdvijftig jaar na zijn geboorte en zestig jaar na zijn overlijden. Aan deze dubbele verjaardag koppelt het DADD allerlei activiteiten, waaronder een tentoonstelling. Hier zal voor het eerst het recent aangekocht archiefmateriaal van Roger De Deken worden getoond. Deze verzameling bestaat uit kranten, archief van de familie Plancquaert en het persoonlijk archief van Remi Vanderschelden. Voor de

tentoonstelling wordt eveneens beroep gedaan op de collecties van het Letterenhuis en van het ADVN. De archiefstukken uit het ADVN omtrent Hector Plancquaert omvatten onder meer persoonlijke documenten uit zijn studentenperiode en uit zijn professionele en politieke leven. De tentoonstelling legt niet enkel de focus op de rol van Plancquaert in het daensisme, of beter gezegd, de strekking die naar hem genoemd werd: het plancquaertisme. Er is tevens nadruk op het persoonlijk leven van Plancquaert, waaruit zijn veelzijdigheid naar boven komt.

Hector Plancquaert was reeds voor de oprichting van de Christene Volkspartij politiek actief en streefde naar een volwaardige plaats van de Vlaamse taal in België. In zijn studententijd was hij actief in het genootschap Met Tijd en Vlijt. Later zette hij zich in voor de Landdagbeweging en was hij de medeoprichter van de Vlaamse Katholieke Landsbond (1889) en van de Sprekersbond van het Meetjesland (1893). In 1889 riep hij op om dissidente lijsten in te dienen en zelf stelde hij zich in 1893 kandidaat in Waarschoot voor de tussentijdse provincieraadsverkiezingen. Van meet af aan had hij een bijzonder kritische ingesteldheid en was hij zeer radicaal zowel naar leden van zijn eigen partij als naar liberalen, socialisten en vooral katholieken. Zijn scherpe redevoeringen en kritische bijdragen in verschillende kranten

Hector Plancquaert, s.d. [ADVN, VFA33]

Hoofding van bestelbon van de Stoomsuikery fabriek van Hector Plancquaert, s.d. [ADVN, D808(3)]

brachten hem, maar ook zijn partijgenoten, soms in moeilijkheden. Op politiek vlak zag hij het daensisme groeien, werkte hij mee aan de uitbouw van de partijorganisatie en beleefde hij ook het einde van de Christene Volkspartij. Hector Plancquaert was, zoals Frans-Jos Verdoodt schreef, de man die het hele daensisme overleefde.¹ Na zijn rol in het activisme leefde hij tien jaar in ballingschap. Bij zijn terugkeer werd hij opnieuw politiek actief. Hij verzette zich tegen de aansluiting bij het VNV en stelde zich in 1936 voor de laatste keer verkiesbaar op de lijst van de Vlaamsch-Nationale Demokratische Partij, die waakte over het daensistische gedachtegoed. Naast politicus was hij ook fabrieksbaas, bekroond letterkundige, redacteur en advocaat. [CDN]

(1) F.-J. Verdoodt, *Het daensisme in het arrondissement Aalst, Dendermonde*, 1975, p. 36.

De tentoonstelling loopt van 23 maart tot 26 mei 2013

Locatie: 't Gasthuys – Stedelijk Museum Aalst

Voordracht Frans-Jos Verdoodt over Hector Plancquaert op 23 maart
Meer informatie: DADD, 053-73 23 08 of carolien.deneef@aalst.be

Driekoningengesprekken

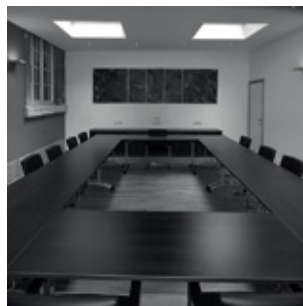
Maandag 28 januari vormde zaal Binnenhof van theater Tinnenpot in Gent de locatie voor wat zowel publieke opkomst als debatten betreft erg succesvolle Driekoningengesprekken, de dertiende editie intussen. Thema van de avond was de positie van religie binnen de hedendaagse Vlaamse politiek. Elk vanuit zijn eigen overtuiging en achtergrond gaven de twee gast-sprekers stof tot nadenken. Filosoof Etienne Vermeersch analyseerde op heldere wijze de (historische) achtergrond van de vaak moeilijke relatie tussen Kerk en Staat, waarna journalist Rik Van Cauwelaert deze spanningen actualiseerde: drie recente polemieken illustreerden hoe met name een katholieke opinie thans vaak onder vuur komt te liggen. Nadat beide sprekers onderling hun visies over enkele punten hadden verfijnd, kreeg het publiek uitvoering de kans elementen aan

het debat toe te voegen. Vlaams Parlements-voorzitter Jan Peumans beet de spits af met een vraag omtrent de bijzondere financiële regeling voor kerkfabrieken. Nadien volgde nog een hele reeks tussenkomsten, aanleiding tot reflecties over onder meer ethiek en ideologie, inburgering en het koningshuis. De combinatie van hoogstaande, niet zelden spitante bedenkingen en een uitermate goedmoedelijke sfeer maakte deze Driekoningengesprekken tot een memorabel treffen. [As]

Jaarlijkse NISE-samenkomst

Het Herder-Institut in Marburg (Duitsland) is van 14 tot 16 mei 2013 gastheer voor de jaarlijkse samenkomst van de NISE-platformleden (vorschers en instituten). Daar vindt ook de eerste Algemene Vergadering van de nieuwe vzw NISE plaats. Er staan ook twee debatsessies op het programma: over de oorzaken van de asynchroniteit van de nationale bewegingen, onder leiding van Miroslav Hroch, en over de premoderniteit van naties en nationalisme, naar aanleiding van een vernieuwende these van en ingeleid door Caspar Hirschi. [LB]

ADVN

ARCHIEF-, DOCUMENTATIE- & ONDERZOEKSCENTRUM

Lange Leemstraat 26 2018 Antwerpen

[T] +32 [0]3-225 18 37

[F] +32[0]3-226 64 05

[E] info@advn.be

[W] www.advn.be